

*Азаренкова Г.М., канд. екон. наук, доц.,
Харківська філія Української академії банківської справи*

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ ПОТОКАМИ

Стаття присвячена теоретичним та методологічним передумовам управління фінансовими потоками. Визначені основні завдання теоретичного узагальнення підходу до управління фінансовими потоками. Вказана необхідність теоретичного розмежування цілей та задач управління фінансовими та грошовими потоками, а також встановлення методологічних фінансових систем забезпечення управління фінансовими потоками.

Ключові слова: фінансовий потік, фінансові ресурси, грошові потоки, управлінські рішення, фінансові відносини, гроші.

З погляду гносеології фінансової науки, функціонування грошей створило умови виділення та розвитку таких економічних категорій як кредит та фінанси, породило існування кредитних та фінансових відносин. Вивчення цих відносин знайшло достатнє відображення у роботах вчених різних шкіл. Насамперед, це встановлення, з одного боку, взаємного впливу грошової, податкової і бюджетної політики на макроекономічну ситуацію, з урахуванням відповідного рівня інфляції, безробіття, відсотка, динаміки обмінного курсу національної валюти; з іншого – впливу економічної політики на рівень відносних цін товарів і факторів виробництва, обсяги виробництва в різних галузях, співвідношення необхідних факторів виробництва, що у свою чергу пов'язано з процесами заощадження й інвестування, пропозицією праці. Однак основою цих досліджень протягом багатьох років була або ринкова, або адміністративно-командна економічна система. Поряд з цим значна частка залежностей такого роду в економічних системах перехідного типу вивчена поки що недостатньо. Крім того, більшість розробок для економічних систем перехідного типу пов'язані з вирішенням таких окремих питань, як визначення факторів економічного зростання, співвідношення зайнятості та інфляції, розробка механізмів макроекономічної стабілізації.

Проте в умовах транзитивних перетворень від однієї системи господарювання до іншої виникає багато інших запитань. Одне з них пов'язане з визначенням сутності та ролі фінансових відносин, бо джерела формування грошово-фінансових ресурсів помітно трансформувалися. Так заповнення втрат від зниження доходів від основної господарської діяльності в більшості галузей пострадянських країн на початку 90-х років ХХ століття стало забезпечуватися головним чином за рахунок надходжень від операцій з неосновної діяльності, що підсилювалося переорієнтацією на зовнішні ринки збуту й операціями з валютою, активним виходом на фінансові ринки, розширенням практики бартерних угод і взаємозаліків, перекладом частини розрахунків через дочірні структури. З часом хронічна нестача фінансових ресурсів призвела до переходу

виробничих підприємств на взаємне кредитування за допомогою векселів, зростання взаємних неплатежів.

Втім з метою розуміння цих процесів необхідним є розгляд фінансових ресурсів, які складають матеріальну основу фінансових відносин. Це обумовлено тим, що зміна технології виробництва, вихід на нові ринки, розширення або згортання обсягів випуску продукції ґрунтується на поглиблених фінансових розрахунках, стратегії залучення, розподілу, перерозподілу та інвестування фінансових ресурсів. Проте, як свідчить аналіз економічної літератури, до сьогодні не існує однозначної думки щодо визначення поняття “фінансові ресурси”, сутності та умов їх існування, перетворень, руху, тобто нерозкритим залишається зміст управління фінансовими потоками. Визначення щодо цього питання є досить складним завданням, тому що необхідно розглянути поняття “фінансові ресурси” та “фінансові потоки” з погляду їх існування у різних сферах економічної діяльності. Важливим є й окремо розгляд певних передумов, що в остаточному, насамперед, допоможе виділити напрямки подальших досліджень.

Стосовно питання фінансових ресурсів треба зауважити, що вони можуть знаходитися у різних формах, таких як грошові кошти, зобов'язання, цінні папери й т. ін. Однак фінансові ресурси, виступаючи в грошовій формі, відрізняються від інших ресурсів, тому що вони відносно відособлені у своїх функціях. У той же час джерелами фінансових ресурсів виступають усі елементи вартості суспільного продукту, але ступінь участі кожного з них різна. Поряд з цим значну роль фінансові ресурси відіграють не лише у сфері фінансового забезпечення відтворювального процесу, а й у сфері фінансового регулювання та стимулювання економічних процесів. Тому існує необхідність забезпечення ув'язування фінансових ресурсів з іншими ресурсами.

Сутність фінансового потоку визначає, передусім, ланка економічних відносин, на якій здійснюється ринок фінансових капіталів і фінансових ресурсів. Внаслідок цих відносин здійснюється грошовий обмін, надаються кредити, відбувається мобілізація капіталу. Тобто доцільним є взаємопов'язаний розгляд грошових коштів, фінансових ресурсів та

фінансових потоків. Тоді з погляду методологічних основ на сутність фінансового потоку можна зауважити наступне:

- по-перше, процес утворення та формування фінансових ресурсів визначається рухом грошових коштів;
- по-друге, процес руху фінансових ресурсів визначає й рух грошових коштів;
- по-третє, рух продуктів праці опосередковується з рухом грошових коштів, що виражається у вигляді різних форм категорії вартості, і, насамперед, таких як ціна та заробітна плата.

Поряд з цим треба зауважити, що гроші не можуть рухати продукт праці, вони лише визначають спрямованість цього руху. Фінансовий потік можна розглядати і як напрямок руху фінансових ресурсів, а в окремих випадках і як рух саме цих ресурсів. Інакше кажучи, фінансовий потік завжди взаємопов'язаний з грошовим потоком (хоча можна зауважити, що розрив між цими потоками у часі може бути досить значним). Прикладом є діяльність фондових бірж, де грошові потоки у виразі вартості цінних паперів опосередковуються з рухом відповідних фінансових коштів. Проте хоча грошовий потік й відбиває та характеризує різні джерела формування фінансових ресурсів, але процес руху грошових коштів може й не супроводжуватися рухом фінансових ресурсів.

Рух таких складових як продукти праці, грошові кошти та фінансові ресурси утворює взаємозалежне коло, яке необхідно враховувати при прийнятті відповідних управлінських рішень (рисунок). Крім того, таке уявлення фінансових відносин найбільш повно відбиває й основні принципи управління, а саме: комплексність, адитивність, варіативність, інтегрованість, динамізм. Розгляд такого взаємозалежного кільця, на думку автора, є також однією з умов побудови загальної концепції управління у фінансовій та виробничій сфері. Поряд з цим розрив у русі грошових, товарних та фінансових потоків є одним із факторів нестабільності економіки.

Але, незважаючи на те, що грошові потоки відіграють все ж таки значну роль у фінансових відносинах, неможливо врахувати всі наслідки управлінських рішень виходячи тільки з концепції грошового потоку, яка досить послідовно розвивається різними вченими [1-5]. Крім того, різні автори розглядають лише окремі сфери економічної діяльності, де діють відповідні грошові потоки, не пов'язуючи їх між собою.

Але ж рух грошових коштів, саме так як і фінансових ресурсів, відбувається навіть з погляду окремого суб'єкта господарювання як у виробничій, так і невиробничій сфері. До того ж, фінансовий капітал, не упереднюючись у засобах виробництва, дає таку величину приросту, яка перебиває всі показники діяльності в матеріальній сфері. Тобто доцільним є узагальнений розгляд руху грошових коштів та фінансових ресурсів для різних сфер економічної діяльності, оцінки взаємозалежного впливу таких

рухів. Крім того, взаємозв'язок двох секторів економіки, макро- і мікрорівнів, приведення їх у єдину систему є передумовою нормалізації процесів відтворення та їх подальшого динамічного розвитку, найважливішою стратегічною задачею, що постає у дійсний період часу.

Втім, у найбільш повному виразі концепція грошового потоку знаходить своє відображення у відповідному управлінні, яке ототожнює собою різні принципи та методи розробки й реалізації управлінських рішень, пов'язаних з формуванням, розподілом та використанням грошових коштів [1]. Однак виходячи з того, що в умовах транзитивної економіки однією з важливих умов розвитку є, передусім, результативна діяльність суб'єктів господарювання, необхідне належне ставлення й до капіталу, який характеризує загальну вартість засобів у грошовій, матеріальній та нематеріальній формах, інвестованих у формування активів. Поряд з цим утворення фіктивного капіталу пов'язане з появою позичкового капіталу. Однак фіктивний капітал виникає не в результаті грошової форми кругообігу промислового капіталу, а як наслідок придбання цінних паперів, що дають право на одержання визначеного доходу (відсотка на капітал). Якщо ми розглянемо діяльність банківської установи, яка здійснює безготівкові розрахунки між своїми клієнтами, то тут треба виділити два напрямки проблеми стосовно відповідного управління. Так, з погляду клієнтів банку відбувається процес руху безготівкових грошових коштів, тобто потрібен аналіз грошових потоків. Але з погляду банку відбувається лише перерозподіл його фінансових ресурсів, який не впливає на загальний обсяг його зобов'язань. У загальному ж відбувається рух фінансових ресурсів, який співпадає з відповідним рухом грошових коштів між клієнтами банку.

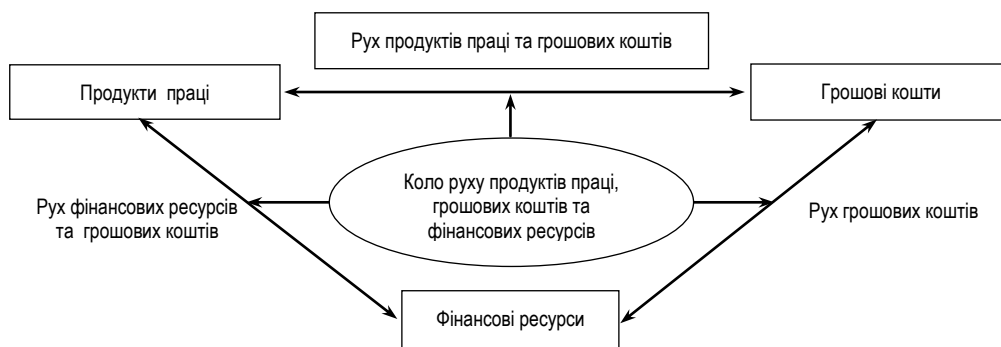


Рис. Рух продуктів праці, грошових коштів та фінансових ресурсів

Більш складними є питання, що пов'язані з функціонуванням ринку капіталів, бо тут багато що залежить від складу інструментів, за якими здійснюються розрахунки, та економічних умов, в яких функціонують ринки. Наприклад, якщо капітал інвестується в реальний сектор розвинутої економіки, то, ймовірно, що найбільш прийнятними засобом платежу є кошти; якщо капітал спрямовується переважно у фінансовий сектор економіки, то в умовах дефіциту наявних коштів у виробництві основними засобами розрахунку є грошові еквіваленти, тобто різні цінні папери та зобов'язання, податкові звільнення. Утім кожен цінний папір виконує конкретні, тільки йому властиві функції, а також має певні обмеження щодо використання. Наприклад, клієнти брокерських фірм можуть виписувати чеки на вартість цінних паперів. Але враховуючи обмеження на право виписування чеків не зовсім зрозуміло, чи ці рахунки дійсно функціонують як засіб обміну [4]. Тому при використанні різних грошових еквівалентів (фінансових інструментів) як засобу платежу виникає решта труднощів, що й обумовлює проведення аналізу як фінансових, так і грошових потоків. Таке узгодження також пов'язано і з проблемою несприятливого вибору (тобто проблемою асиметричної інформації, що існує до проведення ділової операції), що в остаточному визначається на ефективному функціонуванні відповідного ринку. Важливим є також облік часу, бо фінансові інструменти – це, насамперед, різні форми короткострокового та довгострокового інвестування [3].

Не менш важливим у контексті прийняття ефективних управлінських рішень у сфері фінансів та застосування відповідної концепції управління є урахування того, які ж активи слід вважати грошми. З погляду теоретичного підходу відносно визначення грошей, такими є готівка, вклади на поточних рахунках, дорожні чеки, бо вони “використовуються для оплати товарів і послуг і вочевидь функціонують як засіб обміну” [4, с. 63]. Поряд з цим існують й інші активи, оборот та трансформацію яких доцільно розглядати як з боку руху грошових коштів, так і з

боку руху фінансових ресурсів. Як приклад можна назвати ощадні рахунки населення у банках.

Якщо більш детально розглянути види фінансових ресурсів, то можна відмітити, що не всі вони являють собою гроші. Не є грошима такі види фінансових ресурсів, як прибуток, амортизаційні відрахування, довгострокові зобов'язання тощо [5]. Поряд з цим частина фінансових ресурсів може знаходитися у вигляді резервів. Але резерви – це необов'язково грошові кошти. Тому розгляд умов формування, перерозподілу та використання фінансових ресурсів лише з погляду процесів їх руху або концепції управління грошовими коштами може призвести до неефективного управління. Як приклад можна навести випадки коли підприємства мають позитивні результати своєї діяльності, але утім нездатні зробити відповідні податкові платежі, що призводить до негативних фінансових наслідків. Тобто у наявності існує фінансовий дисбаланс, який не враховує впливи та наслідки відповідних рішень, які приймаються в управлінні грошовими коштами та фінансовими ресурсами.

Важливість розгляду управління фінансовими потоками обумовлена й напрямками використання фінансових ресурсів, основними з яких є капітальні вкладення, поповнення оборотних активів, створення резервів, а також вирішенням таких питань, як підвищення ефективності управління зобов'язаннями суб'єкта господарювання та оптимізація амортизаційних відрахувань на різних тимчасових інтервалах.

Таким чином, виходячи з наведеного вище, серед основних завдань теоретичного узагальнення підходу до управління фінансовими потоками треба виділити:

- необхідність теоретичного розмежування цілей та задач управління фінансовими та грошовими потоками;
- визначення дійових інструментів впливу на управління фінансовим потоками;
- встановлення методологічних систем забезпечення управління фінансовими потоками;
- розкриття суті та змісту фінансових потоків у різних сферах економіки.

Список літератури

1. Бланк И.А. Управление денежными потоками. – К.: Ника-Центр, Эльга, 2002. – 736 с.
2. Кинг А.М. Тотальное управление деньгами. – СПб.: Полигон, 1999. – 448 с.
3. Коласс Б. Управление финансовой деятельностью предприятия. – М.: Финансы, 1997. – 576 с.
4. Мишкін Ф.С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків. – К.: Основи, 1999. – 963 с.
5. Эрнест Д. Деловые финансы. – М.: ЗАО “Олимп-Бизнес”, 1998. – 416 с.

Summary

The article deals with the theoretical and methodological prerequisites of managing flows.

The main tasks of theoretical generalization of the approach to the management of financial flows are stated.

The theoretical necessity to separate the aims and tasks of managing financial and money flows and also set up methodological financial systems of providing the management of financial flows is pointed out.

Азаренкова Г. М. Теоретичні та методологічні передумови управління фінансовими потоками / Г. М. Азаренкова // Вісник Української академії банківської справи. - 2002. - № 1. - С. 47–50.